

Edward Rymar

Lasy gorzowskie w wiekach średnich i ich nazwy

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 14, 119-134

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Edward Rymar
Pyrzyce

Lasy gorzowskie w wiekach średnich i ich nazwy

Wielki kompleks leśny do dziś rozciąga się na pograniczach powiatów gorzowskiego i myśliborskiego. Na progu ery historycznej był fragmentem puszczy granicznych oddzielających Pomorzan od plemion polskich. Wzmiankowany po raz pierwszy pośrednio w źródłach pisanych przez autorów żywota biskupa bamberskiego Ottona. Gdy ten z orszakiem misyjnym wysłany z Gniezna przez Bolesława Krzywoustego na Pomorze, odbył spotkanie z Warcisławem I w Santoku, stąd następnie z 60 polskimi wojami oraz dwoma pomorskimi przewodnikami przez dwa dni przemierzał lasy pograniczne, a więc Puszcę Gorzowsko-Barlinecką, po drodze napotykając niewiele wioszczyzn i urządzając pierwsze chrczyny nad pewnym jeziorem, zanim dotarło do Pyrzyce. Te wioszczyzny położone zwykle na północnych obrzeżach lasów noszą i później pomorskie nazwy (Golin, Karsko, Mosina, Danków).

Wzmianki o lesie przenikają do źródeł od drugiej połowy XIII w., gdy kraj ten był pod władzą margrabiów brandenburskich z dynastii askańskiej, którzy poddali go intensywnej kolonizacji. Często spotykamy margrabiów w tych lasach. Wystawiają dokumenty we wsiach na ich północnych skrajach, co oznacza, że bywali tu na polowaniach czy też że mieli tu myśliwskie zameczki. I tak, w Brunneke, wsi potem opuszczonej, w lasach gdzieś opodal Moczydła na płd. zach. od Barlinka, wystawiali dokumenty: Albrecht III w 1289, 1293, Herman w 1305, Waldemar 4 IV i 16 IX 1308, 1311¹; w Dankowie na płd. od Pełczyc, miasteczku od którego poszła nazwa kompleksu leśnego: Otto IV, Konrad, Jan IV i Waldemar w 1303, Waldemar w 1314 i 1315²; w Golinie k. Myśliborza 21 III 1290 margrabia Albrecht III wystawił przywilej lokacyjny dla cysterek pełczyckich³, tenże 21 XII 1299 był w Mosinie, środku Mosińskiej Puszczy, 22 V 1300 w Kłodawie k. Gorzowa⁴. Wiele przemawia za tym, że Albrecht III potwierdzał prawa miejskie Pełczycom 17 III 1290 podczas pobytu na południowym skraju puszczy w Raclawiu k. Gorzowa⁵. Utrzymuje się za starszą literaturą przekonanie, że osada młyńska (Kartziger) Heidemühle (dziś Trzciniac k. Golina) nad nurtem górnej Kłodawki (Jeziornej), dopływem Warty z ujściem w Gorzowie, ma metrykę XIII w., bo ma to być wprawdzie młyn „Dwukołowy”. Koło tego młyna (*circa molendinum quod vocatur ad duas Rotas*) margrabia Konrad za-

-
- 1 *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB, tom; Teil II-III jako B, C), hrsg. A. F. R i e d e l, Berlin 1838–1869, Bd XVIII, s. 64, 69, B VI s. 36, XX, s. 197, XVIII, s. 373, *Pommersches Urkundenbuch* (dalej: PUB), nr 2682.
 - 2 CDB XVIII, s. 101, *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanische Am Hause*, bearb. v. H. K r a b b o, G. W i n t e r, Leipzig/Berlin 1910–1933, Nachtrag, Berlin-Dahlem 1955, s. 927, 934, PUB, nr 4109.
 - 3 CDB XVIII, s. 65.
 - 4 CDB XVIII, s. 370, 371.
 - 5 Bo w Ratesana, G. C. F. L i s c h, *Urkunden und Forschungen zur Geschichte des Geschlechts von Behr, Schwerin 1842–1868*, Bd II, s. 24. Ze względu na przedmiot czynności i obecność po 4 dniach w Golinie może chodzić o miejscowość w Nowej Marchii, a najbliższa brzmieniem jest wieś Raclaw.

wierał w 1278 r. układ z księciem pomorskim Barnimem I.⁶ Wykazano jednak, że ten młyn Dwukołowy położony był na pograniczu brandenbursko-pomorskim, ale w ziemi wkrzańskiej, bo to dobrze i później znany Zweiraden koło Vierraden na płn. od Schwedt.⁷ Natomiast młyn pra-Trzciniac w Puszczy Golińskiej pojawia się w 1344 pod nazwą „Margrabski Młyn” i w 1425 nosi nazwę Heidemühle⁸, „Puszczański Młyn”.

Z margrabiami do puszczy przybywali jako kolonizatorzy ich rycerze z obszaru Starej Marchii, pozostawiając tu trwałe ślady. Przykładem są Osterburgowie. W 1280 r. Bruning von Osterburg wystąpił wśród rycerstwa Nowej Marchii, w 1281 r. obecny był przy nadaniu praw miejskich dla Myśliborza; Ulryk (jego syn?) obecny w 1290 przy Albrechcie III w Golinie przy nadaniu dla cysterek pełczyckich. W 1337 w niedalekiej Kłodawie w ziemi gorzowskiej lenno 6-łanowe posiadał Bruning (II) z Osterburga⁹. Potem nie występują, ale pozostawili pamiątkę w postaci przysiółka Osterburg (dziś Sucha) k. Karska, znanego od XVIII w., jednak będącego widoczną kontynuacją większej osady średniowiecznej. Koło tej osady wyschłe już jeziora Gross i Klein Osterburgschen See (dziś Suche) u źródeł rzeki Kłodawki (Jeziornej) to inny po nich ślad.

Rewiry tego wielkiego kompleksu lasów posiadały swe odmiejscowe nazwy. Dokonamy ich przeglądu, poczynając od ściany zachodniej.

Mosińska Puszcza

Margrabia Albrecht III wystawia 21 XII 1299 r. dokument we wsi Mosina (*villa Mas-syn*),¹⁰ chyba więc w zameczku myśliwskim, który tu gości wielu władców podczas polowań. W 1300 r. tenże, fundując nowy klasztor cysterski w Mirocinach, wyłączył prawo mieszkańców wsi Witnica, Pyrzany i Jenin do poszerzania pól oraz wypasu i wyrębu w swych lasach¹¹, widocznie by nie uszczuplić swych terenów łowieckich w Mosińskiej Puszczy. Nazwa tego kompleksu leśnego pojawia się w 1337 w *Księdze ziemskiej (Lan-dbuch)* margrabięgo Ludwika Starszego. *Merica Massen* w ziemi gorzowskiej daje wtedy margrabiemu dochód 50 wispli owsa puszczańskiego pobieranych ze wsi: Dzieduszyce,

6 PUB II, nr 1096. G. W. R a u m e r, *Die Neumark Brandenburg im Jahre 1337, oder Markgraf Ludwig des Aelteren Neumärkisches Landbuch...* Berlin 1837, s. 27, F. W. B a r t h o l d, *Geschichte von Rügen und Pommern*, Hamburg 1840, Bd II, s. 570, H. B e r g h a u s, *Landbuch der Mark Brandenburg...in der Mitte des 19. Jahrhundert*, Brandenburg 1856, Bd III, s. 370, CDB, *Namenverzeichnis; Regesta Historiae Neomarchicae*, hrsg. v. K. Kletke, Märkische Forschungen 1867, s. 31, 80, 100, R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg a. d. Warthe*, Landsberg 1890, s. 31, J. Z d r e n k a, *Polityka zagraniczna książąt szczecińskich w latach 1295–1411*, Słupsk 1987, s. 50.

7 H. K r a b b o, *Zweiraden*, *Forschungen f. Brandenburgische u. Preussische Geschichte*, 38, 1926, s. 129–132. Wcześniej już P. v. N i e s e n, *Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung und Besiedlung (Vom den ältesten Zeiten bis zum Aussterben der Askanier*, *Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark*, 17, 1905, s. 277 zauważył, że margrabia Konrad nie panował w ziemi myśliborskiej, zatem nie mógł tam czynności tej dokonywać. Wprawdzie Myślibórz w 1316 r. otrzymał prawo założenia trzeciego koła w swym młynie, (CDB XVIII, s. 444), ale miejski młyn, dotąd *duas Rotas*, nie mógł być identyczny z późniejszym Trzciniem.

8 *Marggrewen Mole*, 1344 (CDB XXIV, s. 33), *molendinum situm in merica prope Gollin, quam dictam Marggrafen Mole*, 1350 (CDB XVIII, s. 461), *Heyde Mole de dar is gheheten des Marggraven Mole*, 1425 (CDB XVIII, s. 419).

9 CDB XVIII, s.65: 1290 r., C I, s. 10: 1280 r., XVIII, s. 441: 1281 r., *Das Neumärkisches Landbuch Markgraf Ludwigs des Aeleteren vom Jahre 1337*, hrsg. v. L. Gollmert, *Mitteilungen d. Histor.-Statist. Verein zu Frankfurt a. O.*, Heft 2, 1862, s. 21: 1337 r.

10 CDB XVIII, s. 371.

11 CDB XVIII, s. 372.

Mościce, Mosina, Lubno, Raclaw, Małyszyn, Chróścik, Baczyna, Witnica, Stanowice, Tarnów, Pyrzany i Jenin¹². To zatem w przybliżeniu pozwala określić zasięg puszczy.

W 1350 Hasso von Wedel otrzymał dochody w owsie w lesie wsi Raclaw i Jenin (*merice villae Raczelstorp et Koningen*) z tytułu swych obowiązków wójtowskich w Nowej Marchii. Tego roku margrabia Ludwik Rzymski nadał Ostenom z Drezdenka, Betkinowi i jego synowi Dobrogostowi, dochód w Mościcach położonych w *Massinsche Heide*; w 1352 r. mieszczanin z Frankfurtu Bruno Lange („Długi”) Goldschmied (złotnik) otrzymał urząd nadleśnego w *Mossinsche Heide* z dochodami wszystkich niższych urzędników podatkowych (tzw. beamtów) ziemi gorzowskiej¹³.

Zajmijmy się tym osobnikiem, bowiem otrzymał on też inne dochody w lasach gorzowskich. Bruno Długi Goldschmied (Aurifaber, Goltsmet, Goldsmid, Goldschmied) pochodził z rodu patrycjuszowskiego Frankfurtu i robił z krewniakami karierę od 1348 w związku z walką margrabiów Ludwika Starszego i Ludwika Rzymskiego z koalicją Pseudo-. Waldemara. Margrabiowie zapożyczali się u nich i zastawiali różne dochody, zwłaszcza w Nowej Marchii, która pozostała jak Frankfurt im wierna. W 1351 r. Bruno otrzymał od margrabiego Ludwika Rzymskiego dobra k. Angermünde. Zapewne jego synami byli Bruno i Jan, nad którymi 31 XII 1351 r. opiekę poruczono braciom Janowi i Ebelinowi, Konradowi i Franciszkowi Goldschmiedom. Ludwik Rzymski 31 III 1352 r. przekazał Brunonowi Dłугоmu miasto i zamek Danków wraz z Gorzowską Puszcza (Landsberger Heide) i Puszcza Mosińską (*Merica Massin*) jako nadleśnemu (*Heidemeister*)¹⁴. Jego rodowiec Henryk otrzymał tego roku dochód w Kamieniu k. Gorzowa¹⁵, a więc na skraju południowym tego lasu, a Katarzyna żona Brunona w dożywocie będąc w wsi *Selchowe* „za Odrą” (Żelechowo k. Cedyni?), tak jak wcześniej Bruno pobierał¹⁶. W 1353 r. w Kostrzynie Ludwik Rzymski nadał kuzynom Hermanowi i Brunonowi Dłугоmu dochód z bedy w wsi *Kerkow* (Kierzków?), który im odstąpił z tytułu zadłużenia Otto Morner, wówczas faworyt margrabiego w Nowej Marchii¹⁷. Z powodu zadłużenia na 100 grzywien brandenburskich srebra (dawnych 70 i 30 nowych za konia) Ludwik Rzymski zastawił w 1354 r. Brunonowi i jego braciom Janowi oraz Kunonowi „Sołty-sowi” (*Scultetus*) będąc i przewóz w Sulimierzu k. Myśliborza¹⁸. W 1353 r. Bruno Długi otrzymał na 12 lat od tegoż margrabiego dziedziczny urząd mincerza Nowej Marchii w mennicy (do 1350/52 w Chojnie, w 1352 r. w Moryniu) teraz do Mieszkowic przeniesionej¹⁹, ponadto 6 III 1356 r. przywilej na prowadzenie mennicy Nowej Marchii w Chojnie²⁰. To zatem on jest tego roku również mincerzem w Kyrityt²¹ w Przegnicy. Bruno Aurifaber wspomniany jako zmarły 15 XII 1361²².

12 *Neumarkisches Landbuch*, s. 30.

13 CDB XVIII, s. 125; 1350 r.; O. G r o t e f e n d, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch*, Stettin 1914, 1923 (dalej: UBO), Bd I, nr 603; 1350 r., CDB XVIII, s. 297; 1352 r.

14 S. W o h l b r ü c k, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens*, Berlin 1829–1832, Teil I, s. 631, CDB XVIII, s. 297.

15 UBO I, nr 662, K. E. K l ö d e n, *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahr 1345–1356*, Berlin 1845, Bd I, s. 240.

16 CDB XXIV, s. 57. *Że to Żelichów k. Cedyni*, *Regesta*, I, s. 240; K. E. K l ö d e n, dz. cyt., Bd II, s. 132.

17 UBO, I, nr 684.

18 CDB XXIII, s. 66.

19 CDB XVIII, s. 468, UBO I, nr 671.

20 *Regesta*, I, s. 287.

21 CDB C I, s. 37.

22 F u n c k e, *Regesten der Bischöfe von Lebus bis zum Jahre 1418*, Brandenburgia 24, 1915/1916, nr 284.

Margrabia Ludwik Rzymski przebywał 22 VIII 1354 *in Massowe*, wystawiając przywilej dla Gorzowa i to chyba również Mosina²³.

W 1393 Henryk Schmieler, mieszczanin Gorzowa, posiadacz części Wieprzyc, otrzymał pozostałą część tej wsi oraz prawo wyrębu drzewa budulcowego w lasach na pograniczu z polami wsi Jenin na swe potrzeby i na budowę kościoła²⁴.

Możliwe, że płn.-wsch. rewir tego lasu następnie zwano też *Schonebecke Heide* (zob. niżej; Dolska Puszcza).

W 1526 nowy amtmann Kostrzyna i wójt krajowy Kurt von Burgsdorf ma na swe i służby utrzymanie otrzymywać daninę w miodzie z *Tanger zu Massin*²⁵. Margrabia Jan (1535–1571) po sekularyzacji klasztoru cystersów z Mironic (1539) buduje tu nowy pałac myśliwski (*Jagdhaus*). Otto von der Marwitz w 1548 ze Stanowic odstąpił margrabiemu prawo polowań w *Marwitzer Heide*²⁶, zatem koło wsi Marwice. Elektor Jan Jerzy wystawiał w Mosinie przywileje handlowe dla Gorzowa w 1573 i 1578 r.; w 1574 przy odnawianiu zameczku myśliwskiego pracowało 40 ludzi z przedmieścia gorzowskiego. W 1589 elektorski „dom” myśliwski w Mosinie odnotowano podczas inwentaryzacji dóbr domeny. Miał 6 komnat, 2 kuchnie. Mieszkał w nim leśniczy z parobkiem²⁷. Tego roku pewien las należący do kościoła w Witnicy nosił nazwę *Kye Heide*²⁸. W 1685 ten duży pałac myśliwski w Mosinie walił się z jednej strony, toteż zbudowano mały domek myśliwski na działce przyłączonej do folwarku i karczmy (wspomnianej w XIV w.), wtedy zamieszkałej przez leśniczego²⁹. W 1714 napisano o „królewskim domku myśliwskim na działce zagrodnika”. Na jego miejsce w *Massiner Heide* (1751) w 1780 wzniesiono dom murowany, który do 1975 będzie siedzibą nadleśnictwa³⁰. W 1928 obszar majątkowy nadleśnictwa *Massiner Heide*, jako na nowo zorganizowany, obejmował leśnictwa: Niewiadów, Jeleniec, Głębocko, Las Łąki, Przydolski Las, Barnówko Leśne, Osuch³¹.

Forst Massin (1944) na płn. wsch. od Mościć miał wedle propozycji poznańskiej sekcji Komisji Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych otrzymać urzędową nazwę Mosińskie Lasy, ale jej nie otrzymał (część tego lasu 1 km na płn. zach. od Mosiny to dawniej *Thomaslust*). Część tego kompleksu na płn. od Kamienia Wielkiego i Mościć, i wsch. od Witnicy, przez który płynie Witna, zwana w XIX w. *Gross Kamminsche Heide* czy *Gross Camminer Forst* (1944),³² otrzymała urzędową nazwę Kamionecki Las³³.

23 CDB XXIV, s. 62: 1354 r. Poprzednio 20 III był w Barnówku, 27 III we Frankfurcie, K.E. Klöden, dz. cyt., Bd II, s. 186, CDB A XII, s. 495.

24 Archiwum Państwowe w Gorzowie, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 61 (nowy).

25 CDB C II, s. 277.

26 O. K a p l i c k, *Neumärkische Jagd- und Grenzverträge des 16. Jahrhunderts*, Die Neumark 1926, s. 85.

27 O. K a p l i c k, *Die Dorfer des Landsberger Kreises*, w: *Landsberg a. d. Warthe*, Bielefeld 1976, Bd I, s. 111; tenże, *Das Amt Himmelstädt im 16. Jahrhundert*, Mitteilungen d. Vereins v. Geschichte der Neumark 5, 1928, s. 65, tenże, *Landsberger Heimatbuch*, Landsberg 1935, s. 198.

28 O. K a p l i c k, *Das Amt*, s. 94.

29 Tamże, s. 52.

30 *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg. Bd VII/3. Kreis Landsberg.* Berlin 1928, s. 114, O. K a p l i c k, *Die Dorfer*, s. 111.

31 O. K a p l i c k, *Landsberger Heimatbuch*, s. 154 n

32 H. B e r g h a u s, dz. cyt., s. 114.

33 Kartoteka poznańskiej sekcji Komisji Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych z lat 40. XX w. (obecnie w zbiorach Biblioteki Głównej UAM Poznań), S. R o s p o n d, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław 1951, s. 505.

Inne mniejsze rewiry leśne w tym kompleksie to opodal Witnicy, na płn.-wsch od Mościc *Vietzer Heide* (1758)³⁴, potem *Vietzer Kirchenheide*, po 1945 nazwany Kościelny Las;

Vorheide płn.- zach. od Smolin w dawnej gminie Lubiszyn, który otrzymał polską nazwę Odłóg;

Klein Heide wsch. od Pyrzan; *Staatsforst Döllensradung* oparty od płn. wsch. o Witnę, dziś Karczowisko k. Nowin Wielkich (*Döllensradung*);

Stennewitzer Wald pld. wsch. od Stanowic, między Jeninem i Raclawiem, dziś Stanowicki Las (nazwą polską objęto też *Gruts Tanger* 2-3 km na zach. od Stanowic i pld. od Lubna);

Liebenower Wald na pld. zach. od Lubna, dziś Lubiński Las;

Staats-Forst Hohenwalde Forst wielki las na płn. od Wysokiej po rzekę Marwicę, dziś Wysockie Lasy (jego część to *Berglake* płn. zach. od Wysokiej);

Marwitzer Forst między Wysoką i Marwicami, dziś Marwicki Las;

Ratzdorfer Heide płn. Raclawia i zach. Baczyny; *Ratzdorfer Wald* pld.-zach. Raclawia, dziś Raclawski Las;

Charlottenhofer Forst na płn. zach. od Sosen (*Charlottenhof*), pld. od Dzieduszyca, dziś Sośniański Las³⁵.

Dolska Puszcza (Döltziger Forst)

Kompleks wziął nazwę od wsi Dolsk w ziemi już golenickiej, z lennem rodu von Schönebeck, (1337, 1456)³⁶. W 1337 owies puszczański z *merica Doltzick* uiszczają margrabiemu wioski: Różańsko, Ostrowiec, Chłopowo, Wierzbnica, Rościn, Dalsze – za czynsz mając m. in. prawo do wyrębu drzewa na becзки, koła do wozów i utrzymywanie barci – za dziesięciny w miodzie. W lesie są jeziora: *Bussow* (Postne), *Bresen* (Brzeźno, już nie istnieje), *Biereker*, *Dolgen* (Dolskie), *Wutzese* (Ostrowieckie), *Selen* (Zielin) i kilka stawów rybnych w połowie przez rybaków eksploatowanych, w połowie przez pana leśnego (*illa stagna solent piscari pro dimidia parte*)³⁷.

Margrabia Ludwik Rzymiski nadał 11 VII 1360 Wedlom tytułem 600 grzywien brandenburskich srebra pozostałych jeszcze z 750 grzywien kosztów poniesionych w toku pełnienia przez nich funkcji wójtowskich Puszcze Dankowską i *Heide zcu Dolczick* z dochodem 100 grzywien rocznie z opłat owsianych, płaconych w 4 ratach,³⁸ a więc czyni ich nadleśnymi (Heidemeisterami).

Margrabia Otton, przebywając 9 X 1372 w Myśliborzu, pozwala radzie Myśliborza na wyręb długiego (budulcowego) drzewa w swym *Heide zu Schonebecke*, tak samo jak dotąd korzystają mieszczenie w Golińskiej Puszczy³⁹, zatem to część interesującego nas kompleksu puszczy gorzowskiej. Związek lasu i jego nazwy z rodziną rycerską Schönebeck z Dyszna, Kamienia i Ostrowca wydaje się pewny. W 1486 margrabia Jan listem lennym dla Schönebecków z Dolska i Kamienia objął wieś Kamień, Tarnów, Dolsk z jez. *Dulczk*, (Dolskie), *gros Griben* (Grzybno, nie istnieje), *Botzenschen Fliess* (czy to „Bocz-

34 A. H a n s e l e r, *Aus der Geschichte des Dorfes Wepritz bei Landsberg/Warthe*, Zantoch 1924, s 10.

35 Mapy niemieckie w skali 1:25000 wydawane od drugiej połowy XIX w. do 1943, nr 1701, 1702, 1774/1893 r; 3256/1934 r. Kartoteka...; S. R o s p o n d, dz. cyt.

36 Neumärkisches Landbuch, s. 16, CDB XIX, s. 383.

37 *Neumärkisches Landbuch*, s. 30. W sprawie identyfikacji jezior zob. E. R y m a r, *Nazwy wodne dorzecza dolnej Odry (dokumentacja, identyfikacja, lokalizacja)*, Cz. I: Zlewnia rzeki Myśli, Przegląd Zachodniopomorski t. II (XXXI) 1987, z. 4, nr 97, 98, 103, 132, 151.

38 *Urkundenbuch zur Geschichte des Schlossgesessenen Geschlecht der Grafen und Herren von Wedel*, hrsg. v. H. F. P. v. Wedel, Leipzig 1885–1891 (dalej: UBW), Bd II/2, nr 83.

39 CDB XVIII, s. 481.

nik², łączy jez. Postne z Myślą?), *Brische Fliess* („Brzeźniczka”, dopływ jez. Postne?) oraz 10 wispłi owsa puszczańskiego ze swego lasu k. Dolska (*Heide bei Dulczk*)⁴⁰. Możliwe zatem, że las ten następnie zwano też *Schonebecke Heide*. Ale też musimy w tym momencie zwrócić uwagę na miejscowość *Schönebeck*, w której elektor Jan wystawił dokument 8 VI 1489⁴¹; skoro poprzedniego dnia przebywał w Gorzowie, zatem to miejscowość w Nowej Marchii. Ponieważ miejscowości takiej poza tym nie znamy, może być to pałacyk myśliwski właśnie w obszarze leśnym między Tarnowem i Wysoką. Przywilej elektora Joachima z 7 I 1521 dla Zachariasza, Kaspara i Kurta Marwitzów objął prawo polowań na świnie i sarny, lecz bez grubej zwierzyny z lasów gorzowskich (*Heide zu Landsberg*), mianowicie w obszarze *Schonbeck Heide* między Tarnowem i Wysoką z granicą (na zachodzie) między lasem elektorskim i *der von Schonbeck Heide* oraz (na wschodzie) po rzekę płynącą z tajemniczego *Stauenhagen* do jez. Ściegienko⁴². Las ten ma widocznie związek z *Schonebeck*, którego połowę wraz z Ostrowcem (już w obszarze Puszczy Dolskiej) w 1571 otrzymał po przodkach ród rycerski Horckerów⁴³.

W 1553 myśliborzanie mają *die Stadt – Zeidelheide zu Woltersdorf, der Woltersdorfsche Tanager*⁴⁴, a więc k. wsi Dalsze; potem to *Dölziger Forst* nad Myślą, dziś Dalszański Las. Inne rewiry to *Grosse Heide, Ringenwalder Forst* zach. Różańska, pfn. Dyszna, dziś Dyszyński Las; *Soldiner Heide (Soldiner Stadt Forst)* na pld. od Dyszna, dziś Myśliborski Las⁴⁵.

Gorzowska Puszcza

Mieszczanie Barlinka w 1348 r. otrzymali prawo wyrębu drzewa krótkiego i długiego w *merica Landisperg*⁴⁶ i to las na pld. od Barlinka. Urząd nadleśnego nie tylko w Mościńskiej i Dankowskiej (zob.), ale też w *Landsberger Heide* otrzymał 31 III 1352 r. Bruno Długi Goldschmied z Frankfurtu (o czym wyżej), co dziwne, bo miesiąc wcześniej urząd ten w Dankowskiej Puszczy nadano Opiserom.

Hans v. Rankow, sołtys Strzelec, 14 II 1403 zastawia wójtowi Nowej Marchii Baldwinowi Stalowi swój urząd nadleśnego (Heidereitera) w *Landesbergischen Heide* z dochodem 12 wispli owsa puszczańskiego i 12 funtów oczek zięby rocznej renty za 200 takich grzywien. Gdyby zwrot tej sumy nie nastąpił do następnego św. Marcina (11 XI), zakon przejmie las i pożytki.⁴⁷ Sołtys pochodził z rodziny Rakowów. Jan Rakow w 1364 r. otrzymał ekspektatywę na sołectwo w Strzelcach po śmierci Henryku Schulte; z bratem Nিকেlem otrzymał je w 1366 r. Tenże więc Jan, sędzia ze Strzelec, w 1372 r. orzywał bedę w niedalekich Pielicach. W 1381 r. margrabia Zygmunt potwierdzał braciom Hansowi i Metze v. Rangkow, widocznie synom owego Jana, sąd w Strzelcach bez sądu wyższego zastawionego radzie miejskiej⁴⁸, zatem jeden z nich to Hans z 1403 r.

Trudno jeszcze określić, co w tamtych czasach oznaczała „Puszcza Gorzowska”. Być może były to południowe, bliżej Gorzowa położone rewiry puszczy Dankowskiej i Golińskiej albo ogólne określenie wszystkich kompleksów.

40 CDB XXIV, s. 206; w sprawie identyfikacji jezior E. Rymar, *Nazwy wodne*, nr 99, 133, 152.

41 R. W o l f, *Politik des Hauses Brandenburg im eugehenden fünfzehenden Jahrhundert (1486–1499)*, München–Leipzig 1919, s. 194.

42 CDB XVIII, s. 437.

43 P. W i l s k y, *Wusterwitz, Kreis Soldin...* Frankfurt 1913, s. 9.

44 W. R e i n h o l d, *Chronik der Stadt Soldin von der ältesten bis auf die neueste Zeit...* Soldin 1846, s. 80.

45 Mapy, nr 1631, Kartoteka...

46 CDB XVIII, s. 78.

47 *Regesta*, II, s. 9.

48 CDB XVIII, s.306-7:1364, 1366 r., XXIV, s. 85: 1372 r., XVIII, s. 311: 1381 r.

Na polach k. Gorzowa w 1576 r. w pld. –zachodniej połąci lasów była „Wielka Puszcza” (*Grosse Heide*)⁴⁹ i to średniowieczna Puszcza Golińska, potem podzielona między domeny państwowe Mironice i Karsko. Nadal wioski wokół miały prawo do drzewa budulcowego za owies puszczański, za wypas dawały owies „wypasowy”. Ta działalność niszczyła las. Dopiero w XIX w. wprowadzono zakazy wpuszczania bydła. Ok. 1720 *Grosse Königliche Heide* to cały kompleks. W 1928 do *Landsberger Heide* włączono niezamieszkałe lasy Wilanów, *Kladow West i Ost*, Wysokiej, Lubocierza, Różaneckie Lasy i teraz liczył 500 km kw.⁵⁰ W nowszych czasach lasy na wsch. od Kłodawki to *Kladowsche (Königlichen) Forst* (1784) i *Kladower Tanger*⁵¹ potem *Kladow Forst Ost i West* pñ. od Kłodawy (1944), które otrzymały nazwę Kłodawskie Lasy Wschodnie i Zachodnie. Natomiast *Landsberger Stadt Forst (Heide)*, dziś Gorzowskie Lasy Miejskie, położone na pld. od Glinika,⁵² nic z naszą puszczą nie ma wspólnego.

Puszcza „Krewsdorf”

Na nowe opactwo z siedzibą w dworze (*curia*) *Crevetstorp* nadano cystersom kołbackim w 1300 obszar leśny. Granicę dworu zakresłono bowiem następująco: Kłodawką w górę do ujścia do niej Ściechowej, tym potokiem na pñ. wsch. do „Krzywej Lipy”, „Żelaznym Bagnem” do drogi do Dankowa, a stąd na pld. do *Luch* i bagna Łośno⁵³. Lasy te w 1321 r. nazwano *merica Crevetstorp*. Cystersi otrzymują prawo eksploatacji całej pld-wsch. części puszczy wraz z licznymi wsiami. po Karsko i Rokitno na północy. Ich las graniczył na pñ. z posiadłościami kolegiaty myśliborskiej, na wschodzie sięgał po jez. Lubie⁵⁴. W 1328 mnisi otrzymują prawo wywozu i sprzedawania drzewa, od Jana zgorzeleckiego w 1389 prawo melioracji i zamieniania w łąki obszaru od Krzywego Brodu (*Krummen Furt*) i Kłodawki do bagna i jez. Czarciego (*Teufelsee*) gdzie i potem pamiątka w postaci „Mnisze Łąki” (*Monchswiese*)⁵⁵.

Nazwa dworu (*Krewsdorp* 1337, tj. *Krebsdorf* czy *Kreuzdorf*) zanikła na rzecz nazwy opactwa: *Loco celi* (niem. *Himmelstadt*, dziś Mironice). Zatem zalesiony obszar na pñ. wsch. od Mironic określano tym terminem.

Golińska Puszcza

Nazwa kompleksu pochodzi od wsi Golin⁵⁶. W 1290 w Golinie (*Gelyn*) przebywał margrabia Albrecht III, fundując klasztor w Pelczycach w obecności Bose de Brunkowe i Ulryka de Osterburg⁵⁷, widocznie w zameczku myśliwskim może w trakcie polowania. W 1298 fundowanej kolegiacie myśliborskiej nadał on: 1) Wieś *Brunko* (Brunki) i *Wukun* (Okunie) z obszarem od miejsca zwanego *Wiltkule* do małego, a następnie dużego jez. *Wukun* (dziś Okunino), potem z granicą ciągnącą się wzdłuż potoku *Bruneke* – między jez. Okunie i Sitno Moczydelskie – do jez. Sitno; 2) Wieś *Bruneke* z granicami

49 P. S c h a r z, *Bürger und Soldat*, Schiften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark Heft1, 1893, s. 59.

50 O. K a p l i c k, *Landsberger Heimatbuch*, s. 154.

51 O. K a p l i c k, *Der Landkreis Landsberg*, w: *Landsberger Heimat*, 3 Folge, Herford 1960, s. 57, tenże, *Wintersorgen einer märkischen Stadt zur Zeit Friedrichs des Grossen*, Brandenburg 4, 1926, s. 35.

52 Kartoteka., S. R o s p o n d, dz. cyt.

53 CDB XVIII, s. 371.

54 PUB VI, nr 3504.

55 CDB XVIII, s. 411, E. R y m a r, *Opactwo cysterskie w Mironicach k. Gorzowa*, Cz. II, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archivalny, 3, 1996, s. 58.

56 Otto K a p l i c k poświęcił temu kompleksowi wartościowy nadal tekst (*Die Heide Gollin*, *Die Heimat*, 1925, nr 12, 13).

57 CDB XVIII, s. 65.

pól uprawnych do jez. Sitno i pola wsi *Späning* – czyli dzisiejszego Więclawia. 3) Wioski Golin (*Golyn*), Trzcinna, Ławy, Staw, Myślborzyce z granicą rozpoczynającą się koło wsi Karsko, ciągnącą się do jez. Koziego, potem wzdłuż rzeki Koziej do Myśli i Myślą do pól Myślborza, a stąd do pól Ław, Renic, Nowogródka i potem granicą pól Trzcinnej i Golina (*Gollin*) do jez. Sumiackiego. 4) Rzekę Witnę płynącą od jez. Witnica do Warty z istniejącymi lub w przyszłości zbudowanymi młynami, zatem z częścią puszczy. Wspomniano o dalszym prawie dominikanów myśluborskich do wyrębu drzewa w obrębie nadania⁵⁸. Las miał zapewne już w 1300 wójta leśnego (nadleśnego), bo świadkiem fundacji klasztoru mironickiego w Kłodawie jest pewien Reyneko de Golin wójt margrabiego⁵⁹.

Jej rozległość możemy sobie wyobrazić na podstawie *Księgi Ziemskiej* z 1337. Wtedy też pojawia się po raz pierwszy. Określono tam, które miejscowości mogą w *merica Golin* korzystać, płacąc daninę w owsie: miasto Myślbórz 12 wispli, Barlinek 6, wsie Głazów 3, Renice 2, Giżyn 2, Rychnów 3, Trzcinna 4, Nowogródek 5, Golin 4, Karsko 6, Więclaw 5, *Wiken* (Okunie?) 6, Baczyna 4, *Bruniken* 5, Santocko 5, Latowice 2, Marwice 5, Staw 2, Myślborzyce 3, Brunneke 3, razem 87 wispli owsa, a leśny (*custos*) czuwał nad ściąganiem danin. Wymieniono w niej jeziora Ściegienko (*Stechow*), Plötzen (*Blotzensee*, Płociczno k. Gajewa?), *Welsow* (j. Wilcze k. Gajewa), *Kopin* (teraz bagno Chłopyny), *Branden* („Prądno”), Sumiackie (*Zumpolt*)⁶⁰. Puszcza rozciągała się między Mosińską i Dolską a Dankowską, na zachodzie opierała się o dolinę Myśli, na wschodzie granicą Santoczną i rynną jez. Lubie, na południu pola wsi Santocko, Marwice, Latowice, Baczyna, na północy – zapewne znacznie dalej niż obecnie. Wsie, kiedyś także *Brunken*, *Wucken*, *Spaning*, *Brunneke*, w której zapewne był pałacyk myśliwski, położone były na jej skraju.

Margrabia Ludwik 25 I 1344 nadał Mateuszowi Noppin „Margrabski Młyn” (*Karziger Heidemühle*, Trzciniec) w *merica Golyn*⁶¹. Pewien rycerz Noppin wystąpił w 1321 r. w rejestrze kosztów wojennych zestawionych przez Wedego v. Wedel dla książąt pomorskich i mógł pochodzić z Nowej Marchii, skoro ten lub inny Noppin miał w 1337 r. 4-łanowe lenno w Goszkowie k. Mieszkowic⁶², zaś wójt Albert v. Wolffstein otrzymał po zmarłym Henningu Noppinie dochód z 1anów w Trzcińsku.

Ludwik Starszy nadał kolegiacie myśluborskiej 16 III 1350 młyn Trzciniec *in merica prope Gobbin*, a jesienią tego roku Uchtenhagenom, Wedlom i Mornerom, wójtom okręgów Chojna, Myślbórz, Trzcińsko, Mieszkowice, Moryń, Lipiany – rozliczne dochody, w tym i puszcę którą mieli Schonenbeckowie i Noppin, zaś Henningowi Wedel Starszemu za zwolnienie ziemi pełczyckiej dla książąt szczecińskich nadaje 2 XI 1350 Kalisz i Insko Unieważnia dokumenty dotyczące własności Wedlów w ziemi pełczyckiej za wyjątkiem *Noppins Heide*, który mu pozostawia⁶³. Tak więc lasy dawniej Noppina to zapewne przyległe i do ziemi pełczyckiej późniejsze lasy Wysokiej i Kłodawy (Wysocki i Kłodawski Las).

Bernard von Wulkow otrzymał 28 X 1351 od Ludwika Starszego dziedziczne wójtostwo leśne w *merica in Golin* dotąd trzymane przez zmarłego Mateusza Noppina, a

58 CDB XVIII, s. 442.

59 PUB III, nr 1945, VI, nr 4056.

60 *Neumärkisches Landbuch*, s. 19, 32. W sprawie identyfikacji jezior zob. E. Rymar, *Nazwy wodne*, s. 270, nr 125, s. 271, nr 126, 127, Cz IV: Prawobrzeżna Warta między Santokiem i Kostrzynem, Przegląd Zachodniopomorski t. IV (XXXIII), 1989, x. 1-2, s. 251, nr 145, s. 252, nr 155.

61 CDB XXIV, s. 33.

62 PUB VI, nr 3560 s. 82; *Neumärkisches Landbuch*, s. 12.

63 CDB XVIII, s. 461, 123 n.

dawniejsi strażnicy leśni mieli ustąpić bez prawa wypowiedzenia nadania przez braci margrabiego, Ludwika Rzymskiego i Ottona lub ich wójtów. Zniósł także na jego rzecz należną mu roczną daninę owocową z lasu, która co roku i tak się zmniejsza⁶⁴. Bernard pochodził z wielkiej rodziny rycerskiej rozsiadłej zwłaszcza w Ziemi Lubuskiej, ale też wpływowej od końca XIII w. w Nowej Marchii. Tu stan jej posiadania poznajemy w 1337 r. Henning miał 8 łanów w Sitnie w ziemi mieszkowickiej, synowie Henninga mieli lenno w Lubnie i 4 ł. w Janczewie w ziemi gorzowskiej, bracia Henning, Herman i Bernard mieli młyn k. Lubusza⁶⁵. W 1343 r. świadkiem Piotr *Jansfelde v. Welkow*, zatem Wulkow z Janczewa. W 1346 r. w Barlinku wójt rozstrzygał spory cystersów kołbackich z braćmi Bernardem i Gerardem oraz ich kuzynami Henrykiem i Bernardem z powodu zabicia Henryka, brata pierwszych. Świadcami byli Henryk i Bernard oraz panowie z okolic (Wrech, Liebenthal, Schöning) i rajcy Barlinka, zatem chodziło o dobra i incydent na pograniczu k. Barlinka (cystersi mieli tam Laskowo)⁶⁶. Herman w 1348 r. obecny przy nadaniu dla Brederlowów, w 1351 przy czynności Betkina v. der Osten w Gorzowie, Henryk i Mikołaj w 1348 r. przy nadaniu dla Rakowów z Gorzowa, Hageret Wulkow z Morynia w 1350 r. świadkiem w Myślborzu przy nadaniu dla kolegiaty myśliborskiej kościołów w Mętynie i Trzcieniu⁶⁷, Bernard w 1350 r. za służby otrzymał potwierdzenie poboru bedy z 7 łanów w Karsku myśliborskim⁶⁸, a więc w obszarze Golińskiej Puszczy.

Ludwik Rzymski 2 III 1353 r. za daninę owsa puszczańskiego potwierdza rajcom Myślborza swobodne pobieranie w *merica Golynsche Heide* suchego drzewa przez wiek, wiatr lub inne przyczyny rzucanego na ziemię, gdy tylko wierzchołek drzewa ziemi dotyka, jak od dawna pobierano bez przeszkód ze strony beamtów. Prawo to jest jednak zawieszane na okresy wykorzystywania drzewa do własnych budów margrabiego. Margrabia Otton w 1368 r. nadal kolegiacie myśliborskiej pobór owsa puszczańskiego w Golinie; 9 X 1372 wystawił Myślborzowi skrypt dłużny na 1525 grzywien „oczek zięby” szkód wojennych i zastawił dochód 26 grzywien srebra rocznej renty i orbedy oraz 12 wispli owsa puszczańskiego rocznie z *Gollinschen Heide*⁶⁹.

Przez las przechodził ważny szlak drogowy z Gorzowa przez Nowogródek, Giżyn, Lipiany, Pyrzyce, do Szczecina. Margrabia Ludwik Rzymski wystawił w 1352 r. przywilej dla Myślborza, którym wprowadzał dla kupców obowiązek zbaczania z tej drogi do tego miasta. Od tej pory przez las do Myślborza wiedzie też droga przez Małyszyn – Marwice – Myślborzyce.

List lenny dla rodu Horckerów z Sulimierza wystawiony przez elektora Jana Cicero 14 V 1486 objął też *Lutke Heyde* i *Smale Heyde*, czyli tyle co „Małą” i „Wąską”, z wyrębem, wypasem, z jeziorem i młynem Rokitno⁷⁰. To pozwala szukać tych kompleksów w rejonie Sulimierza i Rychnowa. Ich pozostałością wydaje się być *Adamsdorfer Forst*. płd-zach. Sulimierza, 2 km płd.-zach. Ław, dziś Sulimierski Las. W 1583 ustalono, że łąka leżąca po lewej stronie rzeki (Marwiczi) płynącej z jez. „Prądnó” (*Branden*) do stawu

64 CDB XXIV, s. 45-6: 1348 r., H. B i e r, *Märkische Siegel. 1 Abt. :Die Siegel der Markgrafen u. Kurfürsten von Brandenburg. Teil II: Die Siegel der Markgrafen aus dem Hause Wittelsbach*, Berlin 1933, s. 160: 1351 r.

65 *Neumärkisches Landbuch*, s. 13, 20-22; S. W. W o h l b r ü c k, dz. cyt., I, s. 603

66 CDB B II, s. 77: 1346 r.; A. H ä n s e l e r, dz. cyt.: 1343 r.

67 UBO I, nr 559, CDB XVIII, s. 391: 1348 r., s. 462-3: 1350 r.

68 CDB B II, s. 302, XXIV, s. 53; R. E c k e r t, dz. cyt., s. 27; UBO I nr 627: 1351 r.

69 CDB XVIII, s. 468 n., 476, 480.

70 CDB XVIII, 498, podobnie w potwierdzeniu z 1499 *Lutken* i *Smole* tamże, s. 503.

młyńskiego Marwic, po prawej stronie ciągnąca się do lasu *Schönebergische Horste*, ma należeć do Marwitzów⁷¹. Ma on więc związek z Trzcinną (Schöneberg).

Potem *Golliner Heide* jest częścią *Landsberger Heide*. W 1583 r. granica pól folwarku domeny państwowej w Mironicach biegła na wschód wzdłuż „Kłodawskiego Lasu”: (*Clodowschen Tanger*), Kłodawką na łąkę *Cladowschen Werder* w kierunku Chwałęcic. Domena w Mironicach posiadała wtedy dochody w Myślitorzyckim Lesie (*Mietzelfeldschen Tanger*) k. Myślitorzyc i Kinickim Lesie (*Kinitzschchen Tanger*) k. Kinic⁷². W XVII w. wielką część lasu mają Marwitzowie. *Carziger Heide* na początku XVII w., *Kartziger Amt – Forst* w XVIII w., *Forst Karzig* 1771, *Stadtsforst Karzig* wsch. od górnej Kłodawki, *Kgl. Forst. Karzig* wsch. od jez. Rokitno, płd. od Podgórze, wsch. Karska 1944, to dziś Karski Las gdzie smolarnia Więclaw⁷³. Rewiry leśnictwa *Kladower Forst*, Prądnio (*Neuhaus*), Wysoka, *Forst Lichtefleck* (Jastrzębiec) między górną Marwicą i Kłodawką, płd. od Golina w XIX-XX w. to dziś Kłodawski Las Wschód i Zachód⁷⁴.

Dankowska Puszcza

Nazwa od wsi a następnie miasteczka Danków (*villa Tancow*), wspomnianej w 1300 gdy mowa o drodze do niej przez las z okolic fundowanego wtedy klasztoru cystersów w Mironicach. Danków był miejscem wystawiania dokumentów przez margrabiów brandenburskich i ich urzędników. Znak to, że przebywali tu w zameczku myśliwskim podczas polowań. Po raz pierwszy 14 IX 1303, potem margrabia Waldemar 29 III 1314 i 22 VIII 1315⁷⁵, zapewne też jego wójt w Nowej Marchii Günther hrabia Käfernburg zawierający w *Sankow* układ z kapitułą poznańską 27 VII 1313⁷⁶, bo to zapewne poprawnie *Tankow*, skoro miejscowość *Sankow* w tym kraju nie jest znana.

W 1337 obowiązek dostarczania 32,5 wispli owsa z tytułu korzystania z *Merica Tankow* mają chłopci z wsi ziemi strzeleckiej: Brzoza, Bronowice, Wielisławice, Żabicko, Przyłęk, Sokółsko, Bobrówko, zaginionej *Benekendorp*; w gorzowskiej: Wawrów, Wojciszycy oraz w ziemi pelczyckiej z Płonna, Niesporowic, Sarnika, Golejewa⁷⁷. Margrabia Ludwik Starszy wystawiał dokumenty w Dankowie 13 VII 1334, 3, 5 III, 11 XI 1345, 18-19, 24 II 1347, 24 IX 1348⁷⁸, jego zastępca w Nowej Marchii Jan von Zollern burgrabia Norymbergii 23 I 1346⁷⁹, jego bracia margrabia Ludwik Rzymski 3 VI, 18 IX, 6, 29 XII 1352, 21, 23 V, 1 XII 1354, 25 IX 1355, 1-3 VII 1361 i margrabia Otto 18 IX 1368⁸⁰. W tym czasie Danków podniesiony został do rangi miasta, zapewne przed 1337 bo brak go w *Księdze ziemskiej* rejestrującej wszystkie wsie, a rajcy wspomniani zostali 27 X 1348, zaś zamek 15 XII 1351⁸¹. Margrabiowie Ludwik Starszy i Ludwik Rzymski 27 XI 1350 nadali radzie miejskiej i miastu prawo wypasu bydła w puszczy z wyłączeniem okresu kocenia

71 O. K a p l i c k, *Neumärkische Jagd*, s. 93.

72 O. K a p l i c k, *Das Amt Himmelstadt* s. 57, 98.

73 Die Heimat 1928, nr 19, v. W i l l e r t, *Kolonie Hauswerder bei Lipphehe*, Heimatkalender f. d. Kreis Soldin, 1925, s. 39, E. S c h w a n d t, *Die Kartographie der Neumark in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*. Die Neumark 10, 1935. s. 28, Kartoteka...; S. R o s p o n d, dz. cyt.

74 Mapy, 1561, 1562, 1633, O. K a p l i c k, *Heide Golin* (I).

75 CDB XVIII, s. 372, 131, *Regesten*, Suplemenrband, s. 934, PUB VI, nr 4109.

76 PUB V, nr 2821.

77 *Neumarkisches Landbuch*, s. 31.

78 CDB XXIII, s. 34, XVIII, s. 18, 387, 290, XIX, s. 74, XXII, s. 139, K. E. K l ö d e n, dz. cyt., Bd I, s. 145

79 CDB XVIII, s. 119.

80 CDB XVIII, s. 22, 24, 81, 399, XXIV, s. 58, 81, UBO I, nr 664, K. E. K l ö d e n, dz. cyt., II, s. 196, 203, 264.

81 CDB XVIII, s. 120, 297.

się owiec między św. Walpurgą i św. Jakubem (1 V – 25 VII), wyrębu długiego drzewa na swe potrzeby, w każdą sobotę furę siana dla każdego mieszczanina.

Honitz Opifer (Opiser, Spiser?) i jego kuzyn Cunz za dotychczasowe służby i doznane szkody otrzymali 29 II 1352 dziedziczny urząd nadleśnego (Heidereitera) w *Heyde zu Tankow* od Ludwika Rzymskiego, a już 31 III 1352 tenże nadał mieszczaninowi z Frankfurtu Brunonowi Długiemu Goldschmiedowi (Złotnikowi) miasto i zamek Danków wraz z dochodami miasta i zamku w Dankowskiej Puszczy⁸². Margrabia ten 13 i 18 IX 1352 wystawia dokumenty w *merica Tankow*, czy w *Tankowsche Heide* koło jeziora Lubie⁸³, 17 (20) VI 1353 rozliczając się z Betkinem von der Osten z tytułu jego obowiązków wójtowskich, dla pokrycia kosztów poniesionych nadał mu *heyde to Tankow* z wszelkimi dochodami i owsem puszczańskim, ale 19 VI 1353 nadaje miastu Danków jez. Dankowskie i jeziora leśne, którymi zarządza jego rybicki (*Garnmeistyer*), z obowiązkiem daniny 1/3 połowów z Dankowskiego i 1/2 z wód puszczańskich, zaś 3 I 1354 przy ostatecznym rozliczaniu Betkin miał puszczę zwrócić w zamian za zastawiany Racław⁸⁴. Tenże Ludwik, rozliczając się 11 VII 1360 ze swymi wójtami w Nowej Marchii, Hassonem Starszym von Wedel ze Złocieńca, jego bratem Janem oraz ich (bratankiem) Hassonem z długów 600 grzywien brandenburskich srebra pozostałych jeszcze z 750 grzywien kosztów poniesionych w toku pełnienia funkcji wójtowskich, nadał im urząd Heidemeistera w Dankowskiej i Dolskiej Puszczy z prawem ściągania rocznie w 4 ratach 100 grzywien. Miasteczko Danków otrzymało 12 VI 1362 prawo wyrębu drzewa budulcowego w *Tankowschen Heide* w ciągu 3 lat. Według *Księgi ziemskiej* Karola IV z 1375 w *merica Tankow* władca pobierał już tylko 90 szefli owsa i 6.5 beczek miodu⁸⁵.

Śladem margrabiów krzyżacy wójtowie Nowej Marchii od 1402 r., zapewne również w toku polowań, przebywali w Dankowie (jak Arnold von Baden 5 V 1408), do wielkiego mistrza w *Tankowschen Heide* piszą listy burgrabia Kostrzyna 17 IX 1431 i wójt Nowej Marchii 10 VIII 1445⁸⁶. Wielki mistrz, odsuwając roszczenia miasta Myślborza do wyspy Kesselera na jez. Myślborskim, tytułem rekompensaty 9 X 1447 nadaje na 2 lata prawo wyrębu drzewa budulcowego w *Tankowschen Heide*; w 1451 połów ryb w jeziorach Puszczy stanowi uposażenie krzyżackiego zamku w Gorzowie. Tego roku roszczenia pana łuszyckiego Ottona von Kittlitza dotyczą *Tankowsche Haide*⁸⁷, jeszcze z czasów panowania Zygmunta Luksemburga (1396–1402). W związku z tym przewlekłym sporem Henryk von Maltitz z Finsterwalde pisał 18 I 1452 do wielkiego mistrza o zleceniu księciu saskiemu i jego sędziom dworskim orzeczenia w sprawie *Tankowschen Haide*, 28 II 1452 wójt Nowej Marchii do wielkiego mistrza pisze o świadectwie Kune Klepcz w sprawie z Henrykiem o Puszczy, 27 III 1452 elektor saski proponuje wielkiemu mistrzowi odbycie w tej sprawie rokowań w Miśni. Spór zakończono na zjeździe w Miśni 1 X 1452; ale wójt 11 X 1452 pisał o rokowaniach w Myślborzu w sprawie tych roszczeń⁸⁸.

82 CDB XVIII, s. 297, C. T r e u, *Geschichte der Stadt Friedeberg in der Neumark und des Landes Friedeberg*. 2 Aufl., Friedeberg Nm. 1909, s. 89.

83 *Regesta*, I, s. 240, UBO I, nr 664.

84 UBO I, nr 686, CDB XVIII, s. 299, 131.

85 UBW, II/2, nr 83, CDB XVIII, s. 304, *Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375*, hrsg. v. K. S c h u l t z e, Berlin 1940, s. 18.

86 CDB XVIII, s. 166, *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Kömigsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, hrsg. P. v. N i e s s e n, Schriften d. Vereins f. Geschichte der Neumark, Heft 3, 1895, nr 684-5, 1063.

87 *Repertorium*, nr 1185, 1363, 1369, 1378.

88 *Repertorium*, nr 1389, 1393, 1394, 1396, 1418.

Po przejściu Nowej Marchii elektor brandenburski Fryderyk II nadaje 9 III 1465 Burchardowi von Papstein za Chomętowo k. Dobiegniewa miasteczko Danków z jeziorem, wolnym wyrębem i wypasem w Dankowskiej Puszczy, czyni go łowczym w Nowej Marchii, ale zatrzymując sobie wyrąb i prawo polowań; tego roku 8 IX, prolongując na rok Dionizemu von der Osten urząd landwójta Nowej Marchii określa dochody jak dotąd, w tym prawo połowu w lasach i wodach w *Tankowschen Heide* przy zachowaniu praw Papsteina⁸⁹. Ród Papsteinów pojawia się w Nowej Marchii dopiero w listopadzie 1393 r. kiedy to Jakub (I) otrzymał pod zastaw od margrabiego Jana ważny ośrodek obronny i gospodarczy Chomętowo k. Dobiegniewa. Tenże Jakub odgrywał znaczącą rolę w regionie pod panowaniem Zakonu Krzyżackiego jako radca i zaufany krzyżackiego wójta krajowego (1402–1408). Zapewne jego synami byli bracia Claus i Hans (I), którzy w 1416 r. otrzymali od cystersów z Bierzwnika w lenno dwór Górzno, przy czym czynność opieczętował też Jakub Starszy⁹⁰. Burchard na Chomętowie występujący przy czynnościach krzyżackiego wójta (1442–1450)⁹¹ od 1465 r. czyni Danków główną siedzibą rodu do 1788 r. Wnukowie Burcharda Papsteina, synowie Tomasza, Hans (III) i Jakub (III), otrzymali w 1519 r. list lenny obejmujący Danków z jeziorem, połowę wsi Lipie Góry, gospodarstwo chłopskie i zagrodnicze w Ogardach, 14 opuszczonych łąnów w Licheniu⁹².

Hans (I) Promnitz burmistrz lub tylko rajca Gorzowa (1416) był chyba przodkiem Hansa (Jana) II rajcy (1482) i jednego z trzech burmistrzów tamże (1492), w 1489 r. uwiecznionego inskrypcją przy wschodnim oknie kościoła mariackiego⁹³, ochmistrza elektora w Gorzowie (1496), tzn. zarządzającego posiadłościami władcy w mieście i okolicy i jako taki mającego dożywotnio dochody w Puszczy Dankowskiej⁹⁴. Elektor Joachim listem lennym dla Jerzego Rüllicke z Santoka nadał 19 IV 1502 ekspektatywę na *Tankische Heide* Hansa Promnitsa i polecał mu pilnej ochronie elektorski zwierzyniec łowny; 29 VI 1527 list lenny elektora Joachima dla braci Hansa III i Jakuba III von Papstein z Dankowa, synów zmarłego Tomasza, objął też daninę bartników w miodzie, dochód z wód i łąk wokół Dankowa, wyrąb i prawo polowań w *Tanckischen Heyde*, dochody z karczmy w Ogardach, dochody bartnicze z lasu Lichenia⁹⁵.

Tu gdzieś w 1589 r. rozciągał się Barlinecki Las (*Berlinische Heide*)⁹⁶ i to widocznie barlinecki las miejski (*Berlinchener Stadtheide*) na płn. wsch. od Moczydła, dziś Barlineckie Łęgi i w dorzeczu Santoczny, dziś Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy. W *Tankower Heide* chłopi z Przyłęku w 1667 mieli prawa wypasu⁹⁷. Stanisław Kozierowski zwał w swym Atlasie nazw Słowiańszczyzny zachodniej z 1934 r. *Tankower Heide* Dankowską Dąbrową Dziś *Tankow - i Seegenfelder Forst* (1944) płd. Dankowa nad Polką to Dankowsko –Żabickie Lasy. Lasek *Dorfheide* płd. wsch. od Golejewa k. Pełczyc to Pu-

89 CDB XVIII, s. 344, UBO II, nr 1391.

90 CDB XXIV, s. 97: 1393 r., s. 322-324, *Repertorium*, nr 109: 1403 r., nr 183, 218, R y m a r, *Kopia zbioru Wippela w Gorzowie*, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny 4, 1897, s. 215, nr 70.

91 *Repertorium*, nr 915, CDB XVIII, s. 21, C I, s. 544, C. T r e u, dz. cyt., s.124

92 CDB XIX, s. 363, C II, s. 504.

93 R. E c k e r t, dz. cyt., II, s.40: 1416 r., CDB XVIII, s. 497; *Regesta*, II s. 325; O. K a p l i c k, w: *700 Jahre Landsberg (Warthe) 1257–1957*, hrsg. v. O. K a p l i c k, Bielefeld 1957, s.40; Archiwum Państwowe w Gorzowie, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 116: 1492 r.

94 CDB XVIII, s. 429, 350, G. M e t s c h e r, *Hanns Promnitz*, Die Heimat 1937, nr 29.

95 CDB XVIII, s. 350, XIX, s. 363.

96 O. K a p l i c k, *Das Amt Himmelstädt*, s. 98.

97 C. T r e u, dz. cyt., s. 247.

stynka. W XIX –XX w. *Berlinchener Forst* to las na wsch. od jez. Barlineckiego, *Kgl. Forst Wildenow* las oparty o środkową Santoczną, *Kgl. Forst Lübbesee* u źródeł Przyłęku i zach. płu. zach. od jez. Przyłęg wokół jez. Lubie, płu. od Łośna⁹⁸.

Santocki Las

Południowa część Dankowskiej Puszczy w nowożytnych czasach nosiła różne nazwy nawiązujące do miejscowości na jej południowym skraju. Ogólniejsza w pierw jej nazwa to Santocki Las, raczej od Santoka niż od rzeki Santocznej, która przez niego przepływa. O obszarze ok. 5000 ha rozciągał się między polami Galewa, Janczewa, Różanek, Wojcieszyc. List lenny dla Straussów, braci Clausa i Hansa z Wojcieszyc, Ottona z Różanek, Betkina z Janczewa i Nowego Santoka objął w 1499 1/6 *Zantische heiden*, Wojcieszyc z *Aschebruch* aż do *Kudam*, tj. Wojcieszyci Las, po „Krowią Groblę”. W tym roku Jorige i Dietrich von Rüllicke z Santoka otrzymali list lenny m in. na 14 łanów w Janczewie wraz z *Heide* i pachtem w miodzie leśnym⁹⁹. Czwarta część *Zantochischen Heide* wraz z 12 tam położonych jezior i *Aschenbruch* w 1517 potwierdzono w liście lennym Marwitzom z Marwic, Kłodawy, Stanowic, Nowego Santoka. *Aschebruch* także w ich posiadaniu 1533¹⁰⁰. *Asche* to tyle co popiół. Tu widocznie cystersi z Mironic produkowali potaż. Granica Chwałęcic w 1589 biegła od pół Małyszyna, Santocka do *Aschebruch*, zwanego *Ziegenbruch* nad Srebrną, gdzie biedni ludzie z Kłodawy mieli wyrąb, i dalej do Lisiej Góry. Margrabia Jan (1535–1571) lasek kazał ogrodzić i do polowań przysposobić. Do XX w. zwano tak bagnisty zagajnik między Santockiem i Chwałęciami, z prawem wsi okolicznych do drzewa opałowego¹⁰¹.

W 1548 Otto von der Marwitz ze Stanowic odstąpił margrabiemu Janowi prawo polowań w *Marwitzer Heide*, *Straussen Heide* i *Platen Heide*¹⁰². Potem to w XVIII w. *Marwitzsche Heide* część Galewskich Lasów Marwitzów z Galewa. Marwitzowie w 1614 mieli ¼ *Zantoschischen Heiden* z połową jezior, gdy las dzielił się na 4 rewiry:

- 1) rodów von Rufen i Rüllicke z Galewa, Platow z Santoka i Janczewa oraz Karla von Liebenthala z Galewa i Janczewa,
- 2) Kurta, v. d. Marwitz z Wysokiej,
- 3) Baltazara v. d. Marwitz z Wysokiej, Straussów z Różanek,
- 4) Straussów z Wojcieszyc oraz Beneckendorffów.

Czwarty rewir był komunalny¹⁰³. Od 1673 trzeci rewir zwany długo *Marwitzsche Heide*, należąc do części Galewa Marwitzów z Wysokiej i Straussów z Różanek – potem Schönings – dzielił się po podziale z 1736 r. na:

Stolzenberger Heide las ok. 5740 morgów na płu. od Różanek W 1928 niezamieszkała część została włączona do *Landsberger Heide* i otrzymała polską nazwę Różanieckie Lasy.

Jahnsfelder Forst płu. Janczewa, od 1673 należy do Janczewa i zwie się jakiś czas *Stennewitzsche Heine*, bo Joachim von der Marwitz 1608 na swym majątku w Stano-

98 Mapy, nr 1563, 1564, 1634, 1635, S. K o z i e r o w s k i, *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny zachodniej. Zeszyt 2. Ziemia Lubuska* Maszynopis w bibliotece Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk, mapa Słubice C 1, Kartoteka..., S. R o s p o n d, dz. cyt.

99 CDB XVIII, s. 430, A. H ä n s e l e r, *Die Aufteilung der Zantochischen Heide*, Mitteilungen 21, 1924, s. 29

100 CDB XXIV, s. 229 n.; C. G a h l b e c k, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002 s. 352.

101 O. K a p l i c k, *Neumärkische Jagd*, s. 97.

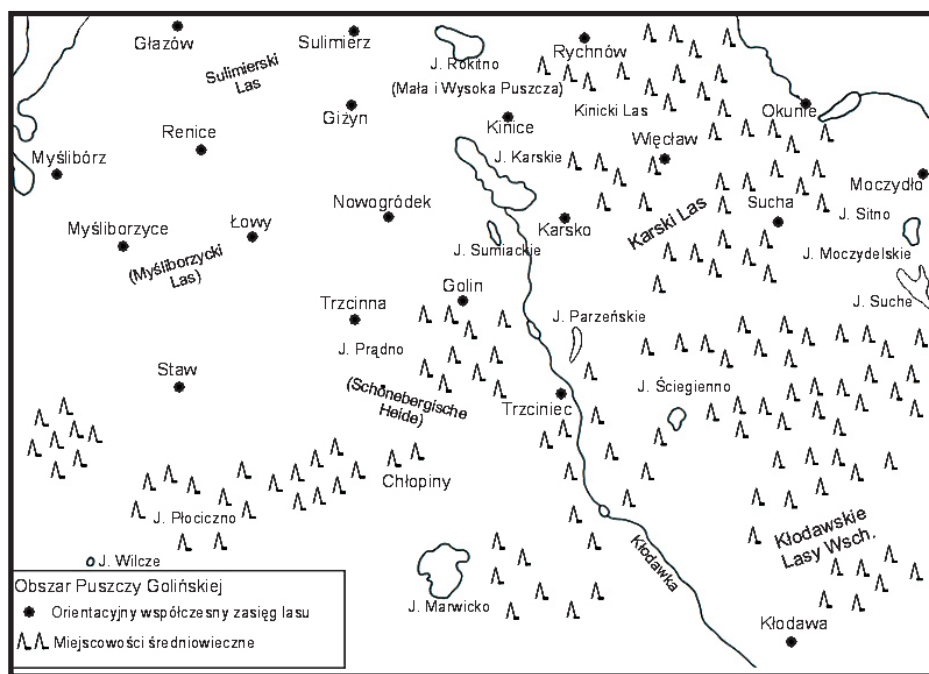
102 Tamże, s. 85.

103 Opis A. H ä n s e l e r a, *Die Aufteilung*, s. 29 n.

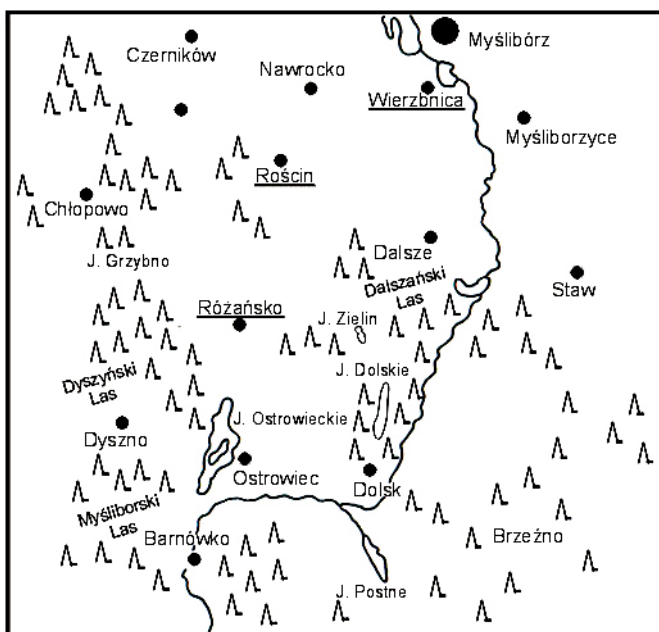
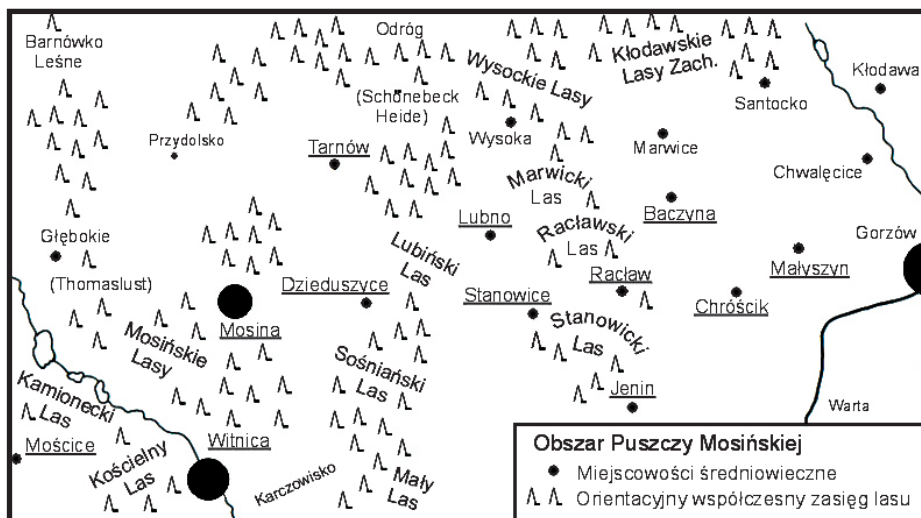
wicach siedział; jego następcy od 1673 mieszkali w Janczewie; liczył 4074 morgi i to obecnie Jańczewski Las.

Wormsfelder Heide, dawniej Straussów z Wojcieszyc, od XVIII w. liczył 549 morgów; to obecnie Wojcieszycy Las.

Gralower Forst na płn. zach. od Gralewa; złożył się nań *Marwitsche Heide* (Marwitzów z Gralewa) i tzw. *gemeinde Heide* (1736). Po wydzieleniu w oddzielny rewir liczył 8002 morgi. Dziś to Gralewskie Lasy¹⁰⁴.

104 Tamże, s. 29-31, Mapy, nr 1705, Kartoteka... S. R o s p o n d, dz. cyt.

Obszar Puszczy Dolskiej

- Miejscowości średniowieczne
- ▲▲ Orientacyjny współczesny zasięg lasu

